

HÂCEGİZÂDE MUSTAFA EFENDİ'NİN
el-METÂLİBU'L - ÂLİYE'Sİ ÜZERİNDE BİR İNCELEME(*)

Yard. Doç. Dr. Osman CİLÂCI

Tam adı, el-Metâlibu'l-âliye fi beyân-i ahvâli'l-kütübi'l-erbaati'l-ilâhiyeye olan bu eser, Hâcegizâde Mustafa b. Muhammed Efendi'nindir.

Lügatte Hâce, efendi, ağa, başkan, kâhya, evin büyüğü, mal sahibi (1) ihtiyar, koca, yaşlı, zengin, bay, hâkim, âlim, müderris (2) yeni Farsçada X. asırdan beri efendi, sahip, kâtip, tüccar (3) vb. mânâlara gelmektedir.

Garp Türkçesinde «Hoca» şeklinde teleffuz edilen «Hâce» kelimesini Araplar, zengin ve hıristiyan tüccarlar hakkında kullandıkları gibi, efendi karşılığında da kullanmışlardır (4). «Hâceğî» sözü ise, eskiden bazı gedikli tüccarlara verilen bir ünvan olarak bilinmektedir. Klasik Arapçaya ve şarkî Arap lehçelerine de «efendi» mânâsına «Havvâce», «Havvâce», «Havace» şekillerinde geçen bu kelimenin müştak şekli olan «Hâcegî» kelimesine, Osmanlı Türkçesinde olduğu gibi «tâcir» mânâsında olarak Sicilya vesikalarında da tesadüf edilmektedir (5). Efendilik, hoca olma durumu, tüccar, hoca kişi karşılığında da «Hâcegî» sözü kullanılmaktadır (6).

«Hâce» kelimesinin bütün Türk lehçelerinde «Hoca» şeklinde kullanıldığı, Dede Korkut hikâyeleri ve eski Osmanlı vakâyinâmelerinden beri tarih ve edebiyatımızda, «yaşlı, itibarlı» kişilere aynı sözün sıfat olarak verildiği de bilinmektedir.

XII. yüzyıldan başlayarak «efendi, sâhip, tahsil görmüş adam» vb.

(*) Bu makale, 20-25 Eylül 1985 tarihleri arasında İstanbul'da toplanan IV. Milletlerarası Türkoloji Kongresi'ne tebliğ olarak sunulmuştur.

- 1) Ziya Şükun, Ferheng-i Ziya, İst., 1967, I, 814.
- 2) H. Kâzım Kadri, Büyük Türk Lügati, İst., 1928, I, 657.
- 3) İslâm Ansk. V, 20.
- 4) Büyük Türk Lügati, I, 657.
- 5) İslâm Ansk., V, 20.
- 6) Meydan Larousse, İst., 1969, V, 492.

gelen «Hâce», kadılar, şehir başkanları, imamlar, devlet teşkilâtında görevli olanlar hakkında kullanılmaktadır; bu sıfatı taşıyanlar, başlarına sarık sararlar ve cüppe giyerlerdi.

Tarihî terim olarak Hoca Ahmed Yesevî tarikatine mensup ve O'nun sülâlesinden gelenlere de «Hâce» denilmiştir. Ayrıca Yesevilik'ten doğan Nakşibendilik tarikatî büyükleri için de aynı sıfat kullanılmıştır. Osmanlılarda tarikat-ı ilmiye ricâline ve mensuplarına da «Hâce» sıfatı izâfe edilmiştir (7).

Hayatı

Kaynakların kifâyetsizliği yüzünden Hâcegizâde Mustafa Efendi'nin hangi tarihte nerede doğduğu kesin olarak bilinmemektedir. Hâcegizâde Mustafa Efendi, mevâliden (8) fâzıl bir zât olup, behiştî (9) Ramazan Efendi'nin kerimezâdesidir. Medine-i Münevvere mevleviyyetinden (10) sonra 998/1589 da İstanbul'da irtihal etmiştir. Eyub'ta medfundur (11). Sicillî Osman-î'de Mustafa Efendi'nin İbliszâde Mehmed'in oğlu olduğu belirtilmektedir (12). Eserleri gayr-i matbudur. Farz namazlarda okunan dualara dair bir risâlesi ile, Kelimât-ı çihâr-ı yâr-i güzün, Sad kelime-i İmam-ı Ali'ye şerhleri vardır (13).

Tanıtmaya çalışacağımız el-Metâlibu'l-âliye'sini 988/1579 da Edirne'de iken önce Arapça olarak yazmış (14), sonra da Türkçeye çevirerek ayrıca şerh yapmıştır. İmam-ı Fahrüddin Râzi'nin ilm-i kelâmından olan Metâlibu'l-âliyesi başkadır (15).

Eserin Dış Tavsifi

Kısaca tanıtmaya çalışacağımız el-Metâlibu'l-âliye, Konya Yusufağa Ktb. 673/1 numarada kayıtlıdır; düzgün bir nesihle yazılmıştır. Orta şemseli, salbekli, kenar cetvelli, miklâblı, tamir görmüş, vişne renkli, meşin

7) Türk Ansk., XVIII, 274.

8) Mevlâ kelimesinin çoğuludur. Sahip, mâlik, efendi, velinimet, âzâd olmuş köle, bir işe karışmaya haklı olan adam, şanlı, şerefli adam, yardımcı, terbiye eden vb. anlamlara gelir (F. Develioğlu, Osmanlıca - Türkçe Ansk. Lügat, Ank., 1981).

9) Cennete mensup ve müteallik, cennetlik.

10) Türklerin yaptığı Arapça bir kelimedir. Büyük kadı, molla pâyve ve vazifesi ve dairesi, mollalık, mevlevilik, müderrislikten sonraki ilmiye pâyvesi anlamına gelir. (Büyük Türk Sözlüğü, İst., 1969).

11) Bursalı Mehmed Tâhir, Osmanlı Müellifleri, İst., 1333/1915, II, 20; Mehmed Süreyya, Sicillî Osmânî, İst., 1257/1841, IV, 378.

12) Bkz. IV, 378.

13) Bağdath İsmâil Paşa, Hediye-tü'l-ârifin, İst., 1951 - 1955, II, 437.

14) Kâtip Çelebi, Keşfü'z-zünûn, İst., 1945, II, 1714.

15) Osmanlı Müellifleri, II, 20.

cilt halinde, 140 varaklı mecmua içinde 1^b - 26^b arasında yer almaktadır. (195 x 120) mm. dış, (145 x 73) mm. iç ebadındadır. Her sahifede 17 satır düzgün nesih yazı vardır. Arapça metinler kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Kitap,

الحمد لله الذي دعانا الى دار السلايا بفضل الرسل الذي هو خير الانام
محمد صعلم واصحابه
cümlesiyle başlamakta,

الحمد لله على التمام ورسوله افضل السلام وعلى اله واصحابه الكرام
الى يوم القيام صنف هذا الكتاب وترجمه اضعف عباد الله الصمد
الحقير مصطفى بن محمد المدرس بمدرسة احدى الثمان على بانها رحمة
الرحمان .
sözleriyle sona ermektedir.

Eserin Mahiyeti

Hâcegizâde Mustafa Efendi, el-Metâlibu'l-âliye adındaki (16) bu eserini dört bab üzerine tertip etmiştir. Her bab kendi arasında altışar matlaba ayrılmıştır. Birinci Bab Tevrat, İkinci Bab Zebur, Üçüncü Bab İncil, Dördüncü Bab Kûr'an-ı Kerim hakkındadır. Kitapta kullanılan bab tâbirini, kısım veya bölüm, matlab tâbirini de bahis karşılığında almak mümkündür.

1. Bölüm Tevrat Hakkında

1. Bahis, Tevrat'ın Hz. Musa'ya inzâl edildiğini bildiren âyet (17) verilmekte, Tevrat kelimesinin müştak olup olmadığı açıklanarak Zemahşeri'nin Keşşâf'ında Tevrat ve İncil'in iki âcemi (Arapça olmayan) isim olduğu belirtilmektedir.

16) Lügatte Matlab, istek, arzu, maksat, aranan yer, bahis gibi anlamlara gelir.

17) el-Mâide, 44.

2. Bahis, Tevrat'ın Tur'da Hz. Musa'ya inzâl edildiği belirtilmekte, kırık gece i'tikâftan sonra Tevrat'ın Hz. Musa'ya verildiğini açıklayan âyet (18) zikredilmektedir.

3. Bahis, bir tefsire dayanılarak Tevrat'ın Ramazan'ın yedinci gecesinde, İmam-ı Sâ'lebi'ye göre Cuma günü, Nesefî ve Kurtubî'ye göre Hz. İbrahim'in vefatından bin sene sonra nâzil olduğu, Hz. İbrahim'le Hz. Âdem arasında ikibin yıl bulunduğu açıklanmaktadır.

4. Bahis, Tevrat'ın Hz. Musa'ya bir defada verildiği Kâdı Beyzâvî'ye dayanılarak açıklanmakta, Tevrat'ın bin sure, her surenin de bin âyet olduğu yine bazı kaynaklara dayanılarak belirtilmektedir.

5. Bahis, Üzerinde Tevrat yazılı levhaların vasıflarını açıklar, bu levhaların zümrütten mi, yoksa yeşil yâkuttan mı olduğu üzerinde durur. Bu konuda İmam-ı Sâ'lebi ve İbn. Cübeyr'in görüşlerini aktarır.

6. Bahis, Hz. Musa'nın nesebi, müddet-i ömrü, fizyonomisi, kendisine vahiy geldiği zamanki yaşı, Şuayb (a.s.)'in yanında kaç yıl kaldığı vb. hususları açıklar.

II. Bölüm Zebur Hakkında

1. Bahis, Zebur kelimesinin etimolojisi verilir, Zebur hakkındaki âyetler zikredilerek değerlendirme okuyucuya bırakılır.

2. Bahis, Zebur'un ne zaman ve hangi dilde nâzil olduğunu açıklar; bu husustaki nakilleri, her hangi bir değerlendirmeye tâbi tutmaksızın aktarır.

3. Bahis, Zebur'un Dâvud (a.s.)'a, Tevrat gibi bir defada mı, yoksa Kur'an gibi parça parça mı nâzil olduğunu açıklar. Konu ile ilgili olarak meşhur müfessirlerin eserlerinden nakiller yaparak her iki görüşe yer verildiğine dikkati çeker.

4. Bahis, Zebur'un sure ve âyet sayısı, Hz. Davud (a.s.)'a nâzil olduğu, nâzil oluş sebepleri, âyetlerin nelerden bahsettiği, O'nda ahkâm-î şer'iyyenin bulunmadığı, Davud (a.s.)'un Tevrat'la amel ettiği vb. hususları açıklar.

5. Bahis, Zebur nâzil olduğu zaman Hz. Davud (a.s.)'un kaç yaşında olduğunu, O'nun bazı fetihlerini, Tâlut'un katlinden sonra Hz. Davud'un O'nun yerine geçtiğini, Davud'un şahsında mülk ve nübüvvetin birleştirildiğini, bu dönemde O'nun kırk yaşında bulunduğu vb. yakın konular hakkında bilgi verilir.

6. Bahis, Hz. Davud (a.s.)'un nesebi, fizyonomisi, bazı özellikleri, ömrü, en meşhur mucizelerinden biri olan demire eli ile mum gibi şekil veriş, hanımlarının sayısı, kaç yaşında vefat ettiği vb. hususlar üzerinde durur.

III. Bölüm İncil Hakkında

1. Bahis, İncil kelimesinin müştak olup olmadığı, Hz. İsa'ya İncil'in verildiği, İncil sözünün Arapça olmadığını belirtir.

2. Bahis, İncil'in nâzil oluş zamanı, hangi dilde nâzil olduğu konularında bütün tefsirlerin ittifak ettiği özellikleri açıklar.

3. Bahis, İncil'in Hz. İsa'ya bir defada nâzil olduğu, konu ile ilgili âyet ve müfessirlerin görüşlerini özet halinde verir.

4. Bahis, İncil'in sure ve âyet sayısı, Hz. Musa (a.s.) şeriatinde haram olan bazı hususların Hz. İsa dininde helâl kılındığı, O'nda ahkâm-ı şer'iyyenin az, buna mukabil mevâizin daha çok olduğu konuları üzerinde durur.

5. Bahis, Vahiy nâzil olduğu sırada Hz. İsa (a.s.)'nın kaç yaşında bulunduğu, üç yıl peygamberlik yaptıktan sonra semaya ref olunduğu, O'nunla ilgili âyetler ve âyetlerin delâlet ettiği mânâları açıklar.

6. Bahis, Hz. İsa'nın nesebi, soyunun Hz. İbrahim'e kadar uzanan şeceresi, fizyonomisi, kaç yıl yaşadığı, O'nunla ilgili âyetler, Hz. İsa'nın mülk ve mesken edinmediği, âhir zamanda yeryüzüne inerek kırk yıl ikametten sonra vefat edeceği, böylece ömrünün yetmişüç yıla ulaşacağı, âhir zamanda O'na iman etmeyen hiç bir kimsenin kalmayacağı vb. konuları anlatır.

IV. Bölüm Kur'an Hakkında

1. Bahis, Kur'an kelimesinin lügat anlamı, muciz olmak, mesâhifte yazılmış bulunmak ve tevâtür yolu ile nakledilmek gibi özellikleri açıklar.

2. Bahis, Kur'an'ın Kadir Gecesi'nde levh-i mahfuzdan dünya semasına indirildiği, Hz. İbrahim'in sahifesi ile Tevrat ve İncil'in hangi zamanlarda nâzil olduğu vb. konular üzerinde durur.

3. Bahis, Kur'an'ın ilk nâzil olmaya başlaması ve nüzûlün sona ermesi anlatılır. Vahyin ilk geldiği yerin Hıra Mağarası olduğu, son âyet indikten sonra Hz. Ebu Bekir'in takındığı tavır vb. hususlar yine bu bahiste işlenir.

4. Bahis, Kur'an-ı Kerim'in, diğer ilâhî kitaplar gibi bir defada değil, parça parça nâzil olduğu, böyle nâzil oluştaki hikmetin, Hz. Peygamber'i terbiye gayesini güttüğü özellikle belirtilir.

5. Bahis, Kur'an-ı Kerim'in sure ve âyet sayısı, Hz. Osman'ın Kur'an'ı bir kitap haline getirişi, Kur'an-ı Kerim'i ilk yazanın Hz. Ebu Bekir, ikincisinin ise Hz. Ömer olduğu, bunu sahâbenin takibettiği vb. konular üzerinde durulur.

6. Bahis, Hz. Peygamber (s.a.v)'in nesebi, fizyonomisi, doğum tarihi, kaç yıl yaşadığı, soyunun Adnan'a kadar kesintisiz şeceresi, Hz. Adem'le Hz. Peygamber arasında kaç yıl geçtiği vb. konular, islâm tarihi ile ilgili kaynaklara dayanılarak anlatılır.

Yaptığımız araştırmalar ve eserin son cümlesindeki kayıt, elimizdeki nüshanın, müellif Hâcegizâde Mustafa Efendi'nin kendi el yazısı olabileceği hususundaki kanaatimizi kuvvetlendirmiş bulunmaktadır. Yazı üslubu, tertip, cilt tekniği ve ifade tarzı da XVI. yüzyılın tipik özelliklerini sergilemektedir.

Eserin bazı yerlerinde mevcut olan ve çoğu zaman müfessir ve tarihçilerden nakledilen bilgilerin tamamına katılmak mümkün değildir; Tevrat'ın, Ramazan'ın yedinci gecesinde nâzil olduğu, Hz. Adem ile Hz. İbrahim arasındaki müddetin iki bin yıl oluşu, Tevrat ve Zebur'un sure ve âyet sayıları, Hz. Musa'nın nesebi, Zebur'un nâzil oluş zamanı, O'nda ahkâm-ı şer'iyyenin bulunmadığı, vahiy nâzil olduğu zaman Hz. Davud (a.s.)'un yaşı, hanımlarının sayısı, vefat ettiğiindeki yaşı, İncil'in Ramazan'ın onsekizinci gecesinde nâzil olduğu, içinde çok az ahkâm-ı şer'iyye bulunduğu... vb. meseleler, tahkika muhtaç olan hususlardır. Bu bilgilerden bir kısmı halen eldeki muharref ilâhî kitaplara dayandığı için hepsinin doğru olup olmadığı ihtiyatla karşılanmalıdır. Nakledilen bu bilgilerden ancak Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i şeriflerle tenakuz teşkil etmeyenlerin doğruluğu münakaşasız kabul edilebilir.

Bütün bunlara rağmen eserin, kaleme alındığı döneme göre bir orjinaliteye sahip olduğunu söylemeliyiz; çünkü bu eserin kaleme alındığı yüzyılda, din ilimleriyle meşgul olan bilginlerden çok azı Tarih-i Eryan sahasında yani günümüzdeki adı ile Dinler Tarihi alanında çalışmıştır. Bizde Dinler Tarihi sahasında yapılan sistematik mâhiyetteki çalışmaların çok eskilere gitmeyişi de göz önünde bulundurulursa, bu eserin günümüzden dört yüz küsur yıl önce yazılmış olması, belli bir tertip ve ölçüyü ihtiva etmesi ayrıca zikre değer bir husus olarak görülmektedir.

Bununla beraber Türklerin Anadolu'ya geldikten sonra Anadolu'nun yerli hıristiyan halkı ile kültürel temasta buldukları da bilinmektedir.

Bu temaslar sonucunda Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşmasının seyri üzerinde birtakım önemli çalışmalar yapılmıştır (19).

İşte ana hatları ile tanıtmaya çalıştığımız el-Metâlibu'l-âliye de, Osmanlılar döneminde Osmanlı tebası olan hıristiyan topluluklarla temasın hangi safhada bulunduğu, bu münasebetin ilmî usûl ve tertip durumu ve geçerliliği gibi konularda bir fikir vermektedir (20).

Şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki, Selçuklular döneminde Anadolu'da yaşayan gayr-i müslim cemaatle daha sıkı ve daha etkin bir diyalog kurulmuştur: hatta Osmanlıların kuruluş döneminde de bu diyalog sürdürülmüştür. Ancak daha sonraki dönemlerde, gayr-i müslimler üzerindeki etkinin giderek azaldığını, diyalogda kopukluklar meydana geldiğini, bu eserde yer yer görülen ilmî yetersizlik de bir ölçüde ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, âyetlere numara verilmesi, nakledilen bilgilerin ilmî şekilde kaynaklarının gösterilmesi, doğruluğundan şüphe edilen bilgilerin ayıklanması, ifade ve üslup tarzının günümüz tekniğine kavuşturulması suretiyle bu eserin sadeleştirilerek yayınlanması, ilim âlemi için şüphesiz bir kazanç olacaktır.

19) Bu konuda belli başlı şu çalışmalar sayılabilir :

(1) Cahen Claude, Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler, (çev. Yıldız Moran) İst., 1979.

(2) Câmî, Osmanlı Ülkesinde Hıristiyan Türkler, İst., 1338.

(3) Köprülü M. Fuad, Anadolu'da İslâmiyet, (Dârü'l-Fünûn Edebiyat Fak. Mec., sy. 4, 1922).

(4) Köprülü M. Fuad, Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu, Ank., 1972.

(5) Köprülü M. Fuad, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ank., 1966.

(7) Turan Osman, Selçuklular Tarihi ve Türk - İslâm Medeniyeti, İst., 1969.

(8) Turan Osman, Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkuresi, İst., 1978.

(9) Yinanç M. Halil, Türkiye Tarihi, Selçuklular Devri Anadolu Selçukluları, İst., 1944.

(10) Uzunçarşılı, İ. Hakkı, Osmanlı Devleti Teşkilâtına Methal, Ank., 1970.

(11) Uzunçarşılı İ. Hakkı, Anadolu Beylikleri, Ank., 1937.

20) Anadolu, gerek jeo-politik önemi, gerek iklim özelliği sebebiyle tarih boyunca pek çok milletin ilgisini çekmiş, zaman zaman istilalara uğramış, dolayısıyla da birbirinden farklı din ve kültürlerin tesiri altında kalmıştır. Ancak hemen belirtmeliyiz ki, bu istilâların tabii sonucu olarak meydana gelen kültür değişikliklerinin hiç biri, XI. yüzyılda başlayan ve Anadolu'nun Türkleşmesi - İslâmlaşmasını sağlayan Oğuz (Türkmen) hâkimiyeti kadar silinmez izler bırakamamıştır.

el-Metâlibu'l - Âliye
(Zusammenfassung)

Yrd. Doç. Dr. Osman Cilâci

988/1579 während er sich in Edirne aufhielt, zuerst in der arabischen Sprache geschrieben, dann ins Türkische übersetzt und ausgelegt.

Das Wort «Hâce» bedeutet Westtürkisch «Hoca». Die Arabern verwenden dieses Wort sowohl für die Reichen und christliche Kaufleute, als auch für Herrn. Auch das Wort «Hâcegî» war eine Titel für die erfolgreichen Kaufleute.

Als geschichtlicher Begriff benutzte man dieses Wort auch für diejenigen, die zu dem Ahmed Yesevi's Derwischorden gehören.

Wir wissen nicht, wo und wann Hücegîzâde Mustafa Efendi geboren ist, weil wir nicht mehr Material über ihn haben. Seine Werke waren nicht gedruckt. Er hatte ein kleines Buch über Gebete, die man beim rituellen Gebet spricht.

Das Werk el-Metâlibu'l-âliye, das ich bekannt mache, ist in der Bibliothek von Yusufâğa im Konya mit der Nummer 763/1 eingetragen. Seine Schrift war im schönen Nesih. Dieses Werk hat 140 Seiten Platz in einem Gesamtwerk. Jede Seite hat 17 Zeilen. Die Arabischen Texten wurden mit roter Tinte geschrieben.

Dieses Werk besteht aus 4 Abschnitten.

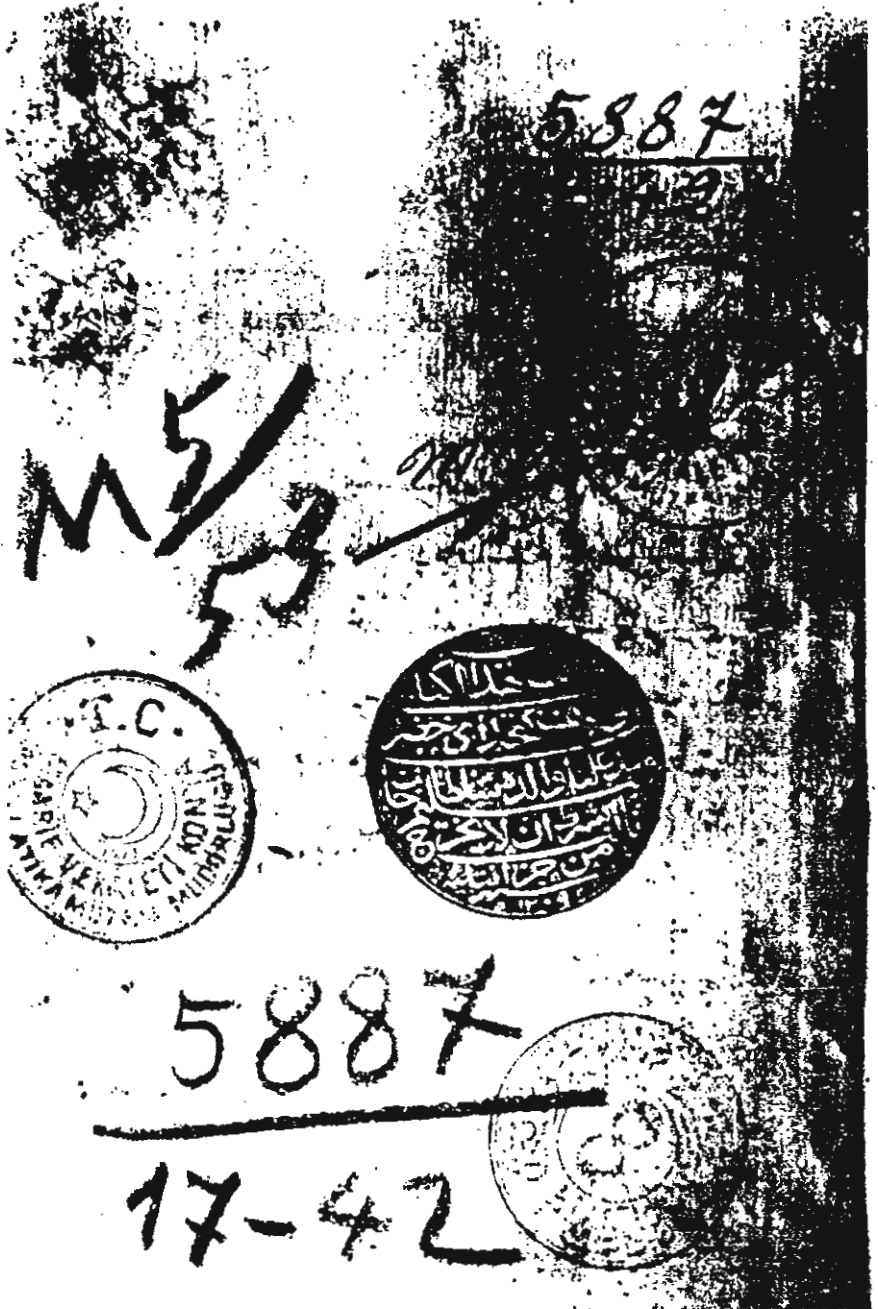
1. Abschnitt handelt sich um Thora,
2. Abschnitt handelt sich um Psälman,
3. Abschnitt handelt sich um Evangelium,
4. Abschnitt handelt sich um Koran.

Jeder Abschnit ist voneinander getrennt. In jedem Abschnitt berichten man über die Bücher, wörtliche Begriffe der Bücher, die Art der Offenbarung von Allah die Angaben in Auslegungen über Thema, über die Propheten und Ihre Beziehungen.

Wenn wir es in die Auge fassen, dass es bei uns keine methodischen Bearbeitungen im Fach der Religionsgechichte gab, versteht man besser die Originalitat des Buches, obwohl das Werk etwa 400 Jahre vor unserer Zeit geschrieben wurde.

Nachdem die Türken nach Anatolien gekommen waren, hatten sie Beziehungen zu dem christlichen Bewohner. Nach diesen Beziehungen.

Dieses Buch zeigt uns was für eine Beziehung wir zu dem christlichen Volk hatten. Ausserdem gibt uns der Inhalt dieses Buches auch die damalige Stil und Ordnung.

el-Metâlibu'l-âliye'nin Konya Yusufağa Ktb.deki kapak s. ve kayıt mührü

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي دَعَانَا إِلَى دَارِ السَّلَامِ بِأَحْسَنِ الرُّسُلِ الَّذِي
 هُوَ خَيْرُ الْأَنْبِيَاءِ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَوَلِيَّهُ الْأَكْرَامُ وَأَصْحَابُ الْعِظَامِ
 أَتَابَعْتُ فِي هَذِهِ رِسَالَةٍ فِي بَيَانِ لُحُوقِ الْأَكْتَابِ لِأَسْبَابِ الْأَهْمِيَّةِ
 وَفِيهَا أَرْبَعَةٌ أَبْوَابٌ عَلَى عِدَّةٍ وَأَسْمَاءُ بِالطَّلَبِ الْعَالِيَةِ الْبَابِ
 الْأَوَّلِ فِي بَيَانِ النُّورِيَّةِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى فِي سُورَةِ الْأَمْرَانِ
 أُولَئِكَ النُّورِيُّونَ عَلَيْهِمْ سَاطِعُ الْوَجْهِ بِالْبَيْتِ وَفِي
 مَطَالِبِ الطَّلَبِ الْأَوَّلِ فِي تَضَمُّنِ لُحُوقِ التَّوْرَةِ بِأَسْمَاءِ
 أَوْ غَيْرِ مُشْتَقِّ قَالَ شَيْخُ الْجَامِعِ عِنْدَ تَفْسِيرِ قَوْلِهِ تَعَالَى وَنُورًا
 تَوْرَةً وَالْإِنْجِيلَ عَلَى التَّوْرَةِ وَوَرِثَةً مَوْلَانَهُ مِنْ وَرِثَةِ
 رَبِّهِ فَهَذِهِ أَسْمَاءُ الْبَابِ الْأَوَّلِ فِي بَيَانِ لُحُوقِ الْأَكْتَابِ
 وَوَلَا يُوَافِقُ الْوَجْهَ وَجَاءَتْ ثُمَّ قَلْبَتْ الْأَكْتَابُ وَفِيهَا
 رِثَةٌ بِأَقْبَابِهَا وَفِيهَا تَضَمُّنٌ فِي كِتَابِهِ وَفِيهَا

اسمان اجمیان بقول الفقیر هذا هو الاصح لانه لا يلزم من
 كون الاء ضناع العجبة موافقة للاوضاع العربية ان يكون
 الكل مستغنيا عن نواب النبيه وفي باب اول كتابنا
 اول نزل اولان نوريت بيانتك در الله تعالى سورة المائدة
 انا انزل التورية فيها حدك ونور بحكم بالنيون وهي من
 بطورد . موسوم اورنه حدك ونوري جامع والفتح ذلك
 نواب اتوال اندك كه اوكلها كثر انما حكم ابد لا يدوي بوبك
 التي تطلب بار قد تطلب اول لفظ نوريت مشتق اولوب
 اولوق بيانتك ورجوع التفسير سورة العنكبوت اولك
 الله تعالى انزل النورية والنجيل قولني تفسيرنا سبب
 محمد البار في تولا تيك اصله قوله ورسك ووزية در وري الزيد
 مشتق در نظر ناره معبسة نوريتك حقاك ظهوري اولك
 حضرت موسي به نازل اول كتاب نوريت تسمية اولك
 ديدك كن صكره واولوب توج كل سبله تجاه كلمه سنك جار به
 اولان فاعك اوزره تا به ابدال اولوب باسمركه اولوب باقبل
 مفتوح اولك عجبون الفه طلب اولوب نوريت دلشدر
 وعلامه زرخشي كشافك توره والنجيل اسمان اجميان در ددي

مرض عارض اولق سوزن ناکاه نوز باشند اولدوغی حالک
 وفات اندی ددیوانه اعلم الباب الثالث فی بیان
 الانجیل قال الله تع فی سورة المائدة وائتناه الانجیل
 فيه هدی و نور مصدقا لما بین یدین من التوریه
 وهدی و موعظه للمتقین و فيه مطلبه المستلب
 الاول فی تصحیح لفظ الانجیل بانه مشتق و غیر
 مشتق قال صاحب المعیون و الانجیل فعل من جعلت
 الشئ اذا رمیت به و سمي به لرمی الابطاح و ابعاده
 عن عباده الله و قال البصاوی فی اوایل سورة العن
 و اشتقاق الانجیل من النجیل علی الله افعلت تفتن لانه
 العجی و یزید ذلك انه قری الانجیل بفتح الهمزة و هو
 یمس من ایتة للعرب بانث بالث انجیل یانده در
 الله تعالی سورة مائده ده و ایتناه الانجیل فی هدی
 و نور و مصدقا لما بین یدین من التوریه و هدی و موعظه
 للمتقین لوزی معنای بر عیسی به انجیل اعطا انک
 لولان نورینی مصدق اولدوغی حالک و کندودنی سابق نازله
 انجیل اعطا انک

نوی

کله دي اتمع مذهب بود و روايت مشهوره نک
 اکثری بونک ارزنه در و امام قرطبي تفسيره فناد
 و فتحاک و معانی حضرت عسي بله رسول الله مفرنگ
 بينند مدت التي يوز بلد ر بود کرا ايدي کتري بونک
 ارزنه در اکو به بيهماده کين مدته اختلاف اولد بيه
 سنه سابقه بوني بلد که امام قرطبي روايتي ز حضرت
 ادمدن و حضرت عسي عليه السلام کلجه مدتن بون
 باشد بيلدر بويله اولنجي حضرت ادمدن رسول الله صلي
 عليه وسلم حضرت تلزنينک و لاد تلري وقتنه کلجه عمويت
 بيش نيک التور اولور و اما رابعک بياني استهوي فکاه
 رسول حضرتک ارزنه عمره ن قرون بيل مرو ز تديسه و کي
 ابتدا اولدي يه دي و اما خامسک بياني حضرت شريف
 مالک رسول حضرت بني النضر اوج باشنده اکين وفات
 اندر ده دي حضرت اسدده بور روايت صح و ايت در
 بي سلام بر او ما شيو کتابه ابراه اندک ز شينک مزدر غدا
 نوه علي التمام و رسوله افضل السلام و اياه و اصحابه
 اليوم القيام منقذ هذا الكتاب و ترجمه ضعيفه الله العمد
 الحقيقه صطفى بن محمد اللدني
 بديره اخذ النمان چاباها
 رحمت الزمان